

МАРГИНАЛИЈЕ О ОДНОСУ СОЦИОЛОГИЈЕ И АНТРОПОЛОГИЈЕ У СИСТЕМУ САВРЕМЕНИХ НАУКА *

Резиме

У раду је најпре презентирана критика “размрвљеног рада” у савременој социологији који је довео не само до својеврсне “социологије без друштва” већ и социологије без човека. Аутор је, потом, разматрао генезу односа између антропологије и социологије у контексту настанка и развоја социологије као науке. На крају, аутор је изложио свој пледоаје за сарадњу ових наука, као и за мултидисциплинарску сарадњу и трансдисциплинарску синтезу бројних облика научних сазнања. Остварење тог захтева предуслов је успешног развоја научног сазнања, али и заснивања хуманистичке еманципаторске праксе у савременом друштву.

Кључне речи: човек, антропологија, социологија, савремена наука, прогрес.

I

Интересовање за човека и друштво старо је колико и сама историја човековог и друштвеног постојања. Но, у модерној науци као да је човек изгубљен. Постајањем предметом изучавања многих наука у процесу “размрвљеног рада” у науци као да се изгубило осећање за целину и за човекову бит. Сви као да журно грабе да обраде део своје цеховске и дисциплинарне парцеле у научном сазнању по цену да цео врт изгуби у својој лепоти, квалитету, по цену да се обзнани смрт човека у савременој науци. У бројним правцима социолошког мишљења то је већ и учињено.

Ишчитавамо ли студије представника савременог функционализма, структурализма или неопозитивистичког емпиризма, на делу ћемо затећи управо такав приступ проблемима човека и савременог друштва. У њиховим теоријама, иза система, институција или пак структура и социографских сличица (у којима је човек распарчан попут разбијеног огледала) не само што је изгубљена целина друштва већ и суштина законитости начина производње друштвеног живота, а пре свега изгубљен је човек. Као да је доиста човек проглашен “застарелим појмом”, а на делу су фетишизација поствареног система и безличних структура. Једном речи, у савременој институционалистичкој социологији, човек је жртвован због система, у структурализму због структура; у тзв. социолошком хиперемпиризму неопозитивистичке оријентације у име фетиша социјалних факата (чињеница).

* Аутор је саопштење поднео на научном скупу “Социологија, филозофија и антропологија”, који је био посвећен стваралаштву проф. др Миодрага Цекића. Скуп је одржан у децембру 1990. године на Филозофском факултету у Нишу.

Поставља се питање шта се збива са социолошком науком, да ли је она у потрази за идентитетом друштва изгубила човека? Да ли се од “шуме” не види дрвеће? Јер, човек као целовито биће изгубљен је у многим универзалистичким концепцијама о друштву. Савремена социологија у третману индивидуе и друштва још увек је у обзорју антиномије (дихотомије) социологизма и антропоцентризма (антропологизма).

Поставља се питање који су путеви научног оздрављења социологије из овог стања у коме се она налази и у коме доминира својеврсна “социологија без човека”? За резрешавање овог питања од великог је значаја теоријска проблематизација односа антропологије и социологије. Отуда ћемо се осврнути на ово питање, које је доста занемарено у савременој социологији, посебно код нас. Учинимо ли осврт на уџбеничку и ширу литературу код нас, запазићемо да је оно занемарљиво третирано (примера ради, од двадесетак уџбеника са свих универзитета у СФРЈ само је у два уџбеника ово питање третирано).

У нашем саопштењу покушаћемо да размотримо ово питање и то у ширем контексту, посматрајући га и у контексту односа природних и друштвених наука, као и односа савремене социологије и антропологије.

II

Развој науке довео је до раздвајања природних наука од друштвених (или духовних), као што је и унутар корпуса друштвених наука настала даља диференцијација, која је у нашем веку кулминирала високим ступњем специјализације научноистраживачке делатности. Линија развоја односа између природних и друштвених наука текла је: од недиференцираног односа, тј. стања идентификовања природних и друштвених наука, преко епистемолошког реза у тим односима и разграничењима (које у екстремној варијанти доводи у питање сваку сарадњу између природних и друштвених наука), до покушаја грађења не само нових облика сарадње, већ и интеграције бројних наука (научних дисциплина) у новој синтези у оквиру развоја модерне науке.

Антропологија спада у ред фундаменталних наука чији је предмет човек као целовито, “недељиво биће” (М.Мос) – биолошко, социјално и културно – са свим његовим творевинама. Основна предметна поља антропологије као науке најчешће су окренута човеку као природном и као културном бићу. Због разлика у одређењу тежишта проучавања често се у науци прави разлика између тзв. физичке (природне) антропологије, социјалне и филозофске антропологије.

Развој појединих истраживачких оријентација у различитим научним заједницама у савременом свету условио је њену различиту научну и наставну институционализацију, тј. појаву различитих дисциплина. Тако нпр.

у Америци најчешће је развијена културна антропологија, док је у европским земљама развијена социјална антропологија. Најпознатији представници културне антропологије, који сматрају да би њен предмет проучавања требало да буде култура, узета сама за себе као “ствар *sui generis*, са сопственим животом и сопственим законима”, јесу Лесли Вајт, Алфред Кребер, Рут Бенедикт и Маргарет Мид, док су представници социјалне антропологије Фрејзер, Тејлор, Малиновски, Клод Леви-Строс. Међутим, често се не прави разлика између етнологије (која проучава друштвене појаве етничких група, њихов живот и обичаје) и антропологије која је комплекснија наука, која проучава човека у тоталитету и испитује био-психо-социо-културне особине човека, и у примитивним и у савременим високоразвијеним друштвима, истражујући универзалне људске особине, могућности, потребе и вредности (Шушњић 1973:109-110).

У савременом свету антропологија је више уважавана. Она више сарађује са природним него са хуманистичким наукама. Но, како се савремена наука све више суочава са негативним ефектима феномена тзв. размрвљеног рада у науци, а посебно у истраживању човека, то је последњих година све евидентније настојање да се овај тренд превазиђе и да се оствари нова интеграција и синтеза наука кроз мултидисциплинарну сарадњу природних и друштвених наука. У том контексту и студиј антропологије поново добија на угледу и значењу. Антропологија се све више јавља као мост који повезује природне и друштвене науке. Као да се обнавља Креберов захтев о јединственој друштвеној науци, односно савремени научни развитак поново потенцира Марков пледоаје за једну јединствену науку у будућности, која ће у новој синтези интегрисати резултате данас испарцелисаних и разбијених облика научног сазнања.

Када се ради о односу социологије и антропологије, треба истаћи да је настојање да се дефинише тај однос и одреди дистинкција, изражено још почетком нашег столећа и касније у радовима Е. Диркема и М.Моса, Клод Леви-Строса и других аутора.

Наше је мишљење да је антропологија комплексна синтетичка наука чији је предмет човек као целовито биће са свим његовим својствима и обележјима, док је предмет социологије друштво као тоталитет, целина друштвених појава и процеса. Антропологија се “превасходно интересује за однос човека и културе. Она изучава, с једне стране, културу као творевину и креацију човека, а с друге стране утицај културе и културних творевина на човека и његов развој” (Пешић 1985:78). Дакле, и антропологија и социологија су науке које се баве тзв. феноменима тоталитета, с том разликом што једна проучава човека, а друга друштво као тоталитет. Сарадња међу тим наукама је не само корисна већ и нужна – јер као што се човек не може разумети без друштва, тако се и друштво не може објаснити без разумевања човека и његове улоге у друштвеном животу и развоју. Наравно, социологија је комплекснија наука, јер поред човека као социјалног бића

истражује и целину друштвених односа и појава које у својој укупности чине друштво као динамички тоталитет. О неопходности те сарадње, између осталог, говори и чињеница третмана социологије у савременој науци као искључиво антрополошке или антропологије као *par excellence* друштвене науке.

Историја односа антропологије и социологије говори о томе како се у систему диференцијације научног сазнања осамосталила социологија као наука у потрази за властитим предметним идентитетом. Модерна социологија је наука о најопштијим законитостима начина производње друштвеног живота; теоријско-емпиријска наука, типолошка и експликативна; наука која проучава друштво, његову структуру и динамику са становишта тоталитета. Тако предметно одређена социологија истражује човека и друштво у њиховом дијалектичком јединству, у коме није поништена аутономија и стваралачка улога човека у друштвеним променама, стварању сопствене историје и самоостваривању властите личности. Такво активистичко схватање човека и дијалектичко-критичка теорија друштва омогућују хуманистичко заснивање социологије као науке о човеку и друштву. Но, треба рећи да су насупрот оваквим настојањима присутне тенденције отуђивања социологије од антропологије, и то пре свега у варијантама како институционалистичке социологије, тако и вулгарног хиперемпиризма. Ове тенденције не само да доводе до деформације социологије у сазнајном погледу, већ и до дехуманизације њене социјалне улоге у савременом друштву.

Да би се избегле ове екстремне тенденције у савременој социологији, треба истаћи методолошко и теоријско значење Марксове теорије отуђења за социологију, која омогућује да се превазиђе социологистичко схватање друштва, да се превлада јаз између структурализма и културализма, да се оствари теоријска синтеза социологије са социјалном психологијом и социјалном антропологијом, као и да се омогући радикализирање друштвене критике са становишта општељудске еманципације (Супек 1966:103). Нажалост, савремена социологија још увек није искористила плодотворност Марксове теорије отуђења, још увек није изградила од ње снажан концептуални, аналитички инструмент за критичко истраживање друштвене праксе и положаја човека у савременом свету.

Разматрајући однос социологије и антропологије настојали смо указати на њихову предметну различитост, али и нужност интердисциплинарне сарадње у савременој науци. Уверили смо се у истинитост мисли старог Марсела Моса да је човек “то недељиво биће, које се можда може измерити, али се не може цепати на делове... Јер управо на границама наука, на њиховим крајњим рубовима, подједнако често као и у њиховим начелима, у њиховом језгру и средишту, долази до напретка” (Мос 1982:261). Превазилажење тих граница посебних друштвених наука данас је управо постало нужно за даљи развој и напредак научног сазнања.

Развијање сарадње између антропологије и социологије у савременом систему научног сазнања, од вишеструког је значаја како за модерну антропологију тако и за хуманистичку социологију. Тиме би се оствариле претпоставке својеврсног повратка човека у савремену социологију (јер је он у ситуацији доминације социолошког емпиризма и тзв. институционалистичке социологије био изгубљен). То је прави пут да бисмо се вратили човековом друштву и истинском завичају, да бисмо сазнавали и градили друштво као заједнички топли дом, дом у коме није изгубљен појединац, дом слободе, праве човекове завичајности и среће.

Савремена наука снагом своје унутрашње критике разоткрила је контрапродуктивно и дехуманизаторско лице екстремне размрвљености у науци. Стога се тежи превладавању те унутрашње границе кроз нове синтезе и интензивну мултидисциплинарну сарадњу како природних тако и друштвених наука. Нова синтеза не гради се на доминацији, тзв. "империјализму" ове или оне науке, природне или друштвене, већ на органској интеграцији која иде из унутрашњих потреба науке да се човек, природа и друштво истражују, схватају и тумаче у њиховом јединству. Отуда је данас све интензивнија научна комуникација не само унутар корпуса друштвених наука, већ и између природних и друштвених наука. Данас се све више говори о потреби сарадње између генетике, екологије и антропологије и социологије и других наука (опширније Морен 1979).

Модерна наука је открила да се генетичким кодом и генетичким информацијама не преноси само тзв. чисто природно наслеђе, већ и акумулирано културолошко и социолошко наслеђе, које очувава историјски континуитет људске врсте; да је екологија не само природна већ и социјална наука, да је антропологија не само природна већ и социјална и културолошка наука. Са друге стране, модерна социологија уколико жели бити не само хуманистичка, већ и научно егзактна наука, мора својим истраживањима да се врати човеку, мора уважити тзв. коефицијент људског у истраживањима друштвених појава и процеса. Једном речи, упркос великој специјализацији и размрвљеном раду у савременој науци све више јача и супротан тренд: тренд кретања науке, у теоријској, методолошкој и предметној оријентацији ка новим квалитетно вишим облицима интеграције и синтезе, којим се надилази садашња интердисциплинарна сарадња бројних наука. Но, свакако идеал о једној науци (о којој је својевремено писао Маркс) у будућности, још увек је више жеља него стварност. Подела рада у науци, али и њихова сарадња, данас је претпоставка њеног даљег напретка.

До сада се у нашим уџбеницима социологије најчешће говорило о односу социологије и других друштвених наука. Можемо очекивати да ће у будућности та проблематика сарадње социологије тематски бити допуњена и сарадњом социологије са корпусом природних наука, са модерном генетиком, екологијом и др. То није случајна појава. У развијеним социолошким системима на Западу већ је на делу појава нових граничних дисциплина између

природних и друштвених наука, па и у самој социологији, као што су то нпр. социјална екологија и социобиологија.

Дакле, ако се може говорити о мегатрендовима у савременој науци, онда је један од њих свакако – пут ка новој синтези, органској интеграцији истраживачких поља и мултидисциплинарна сарадња. У том светлу природа, човек и друштво, тј. свет у целини другојачије се не само поимају и интерпретирају (са већом дозом рационалности, умности, мудрости и хуманизма), већ се и у акционом делатном погледу могу мењати у служби човека и његове среће, тј. да развој индивидуума, тј. личности и њен интегритет (физички, психолошки, морални и други) буду у центру развоја и да не смеју бити отуђени и жртвовани у име било каквог апстрактног, мистификованог, колективног и тзв. вишег разлога. Треба градити такве друштвене односе, у којима “човек неће бити презрено биће” већ алфа и омега света. Мера прогреса и хуманизма тражиће се у обзорју нових социјалних параметара, а не преко тона челика и бирократских аката. Нови параметри прогреса у својој основи имаће као заједнички коефицијент – квалитет начина живота, људске слободе и људску срећу, тј. услове и стандарде који говоре о респекту према персоналитету и непоновљивости људске индивидуалности, о овом правом богатству оличеном у тоталном човеку и његовим разиграним снагама (његових руку, ума, маште), тј. у таквом друштву у коме је “слободан развитак сваког појединца услов слободе за све” (Маркс).

*

* *

У научној заједници за праве научнике као и револуционаре нема пензије. Дobar је обичај да смо се сусрели на овој светковини духа поводом достојанственог стваралаштва уваженог професора и цењеног колеге Цекића. Рекао бих да је проф. Цекић својим делом, својом филозофијом живота, која је у знаку Протагориног гесла “човек је мера свих ствари”, читавим својим филозофским опусом (у коме су срећно помешани елементарни феноменолошке теорије и филозофије егзистенцијализма) трагао за законима непоновљивости човека, његове индивидуалности у космосу, рехабилитујући јединку, њен субјективитет и спонтанитет. Читав његов филозофски плодаје је у знаку одбране индивидуума и тражења одговора на питање: како да се у свету хаоса не изгуби то *Једно*, које може бити *Све* и без кога то *Све*, олично у *Свету*, остаје празно, пусто и лажно.

Остајемо захвални професору Цекићу што је мисаоно бранио филозофске основе достојанства непоновљиве индивидуалности, без које нема не само “усправног хода” човека у историји, већ ни човека нити саме историје.

Литература

1. Морен, Едгар (1979) *Дух времена*, књига II. Београд: БИГЗ.
2. Мос, Марсел (1982) *Социологија и антропологија*, књига I. Београд: Просвета.
3. Пешић, Михаило (1985) *Увод у социологију*. Београд: Институт за политичке студије.
4. Супек, Руди (1996) *Социологија и социјализам*. Загреб: Знање.
5. Шушњић, Ђуро (1973) *Критика социолошке методе*. Ниш: Градина.

Ljubiša Mitrović

Marginalia on Sociology and Anthropology Relationship in the System of Contemporary Sciences

Summary

The author of this paper criticizes the so-called “crumbled work” in contemporary sociology that led not only to “sociology without society” but also to sociology without man. Further, the author presents the genesis of the relationship between sociology and anthropology in the context of the origin and development of sociology as science. Finally, the author pleads for the cooperation of these two, as well as for the multidisciplinary cooperation and trans-disciplinary synthesis of numerous forms of scientific knowledge. The realization of this demand is a prerequisite for the successful development of scientific knowledge and, at the same time, the coming into being of the humanistic practice in modern society.

Key words: man, anthropology, sociology, contemporary science.

